

Clean Language en loopbaangesprekken met leerlingen

- Vertel eens, wat vond je leuk aan je stage?
- [...]
- En wat heb je daar ontdekt over jouw kwaliteiten?
- [...]
- En als je deze kwaliteiten hebt, welk profiel past dan het beste bij jou?
- [...]

Met docenten uit het voortgezet onderwijs doen we een rollenspel om te oefenen met het voeren van loopbaangesprekken met leerlingen. Ik geef een docent feedback op de vragen die ze stelt: 'Als ik je deze vragen hoor stellen krijg ik de indruk dat je de antwoorden al weet'. 'Dat klopt', antwoord ze, 'ik heb al zoveel van dit soort gesprekken gevoerd. Ik weet precies wat de leerling gaat antwoorden. Maar ik sta wel open voor andere antwoorden, hoor. Ik laat me graag verrassen'.

Een goed gesprek met een leerling

Docenten klagen vaak dat leerlingen zo lastig aan de praat te krijgen zijn. Ze proberen hen te laten reflecteren op hun ervaringen zodat ze zelf conclusies trekken over hun talenten en drijfveren. Ze stellen vragen in de hoop dat leerlingen tot eigen oplossingen komen voor knelpunten en zelf een onderbouwde keuze maken voor een vervolgopleiding. Eigenaarschap heet dat. Sommige docenten slagen er goed in om leerlingen te laten reflecteren, anderen lukt dat helemaal niet. Is dat een vaardigheid die je kunt leren? Of is dit alleen weggelegd voor docenten met natuurtaent?

Hardop denken

Ik begrijp wel waarom leerlingen niet zo makkelijk tot reflectie komen. Ondanks de goede bedoelingen van docenten hebben veel gesprekken meer weg van een overhoring dan van een reflectiegesprek. Als er vragen worden gesteld alsof het om parate kennis gaat, is het niet verbazingwekkend dat leerlingen daarop reageren door antwoorden te geven waarvan zij denken dat de docent die wil horen. En zo wordt de verwachting "ik weet al precies wat de leerling gaat antwoorden" dus een *selffulfilling prophecy*.

Bij reflecteren gaat het echter niet om het toetsen van parate kennis, maar om ruimte te bieden aan de leerling om hardop te denken, zodat hij tijdens het gesprek tot nieuwe inzichten kan komen. Inzichten die al aanwezig zijn, maar waar hij nog geen woorden aan weet te geven. Inzichten die vaak pas naar boven komen in een goed gesprek met een belangstellende gesprekspartner die doorvraagt. De gesprekstechniek van Clean Language is een praktisch hulpmiddel om deze ruimte te creëren.

Magie

Clean Language is geen magische formule. Met deze set vragen gaan leerlingen niet als vanzelf reflecteren en worden ze niet automatisch eigenaar van hun schoolloopbaanontwikkeling. Toch komt er wel een soort magie bij kijken: de magie van de aandacht. Oprechte aandacht zonder aannames, die de leerling het vertrouwen geeft dat alles wat hij zegt ok is. Open aandacht die ruimte geeft aan het denkproces en de leerling aanspoort om vrij en hardop te denken. Die aandacht is zeldzaam. Kijk maar eens naar je eigen ervaring: wanneer heb je voor het laatst meegemaakt dat iemand met zijn volledige aandacht bij jouw verhaal was, zonder zijn tegenverhaal, eigen ervaringen, mening of advies in te brengen? Wat voor volwassenen geldt, geldt nog meer voor jongeren. Zij worden omgeven door mensen die de taak hebben om hen op te voeden of te onderwijzen, en die hen dus voortdurend adviseren, beoordelen of corrigeren.

Aandacht trainen

Clean Language is een gesprekstechniek die gebruik maakt van een beperkte set van twaalf vragen. Maar meer nog dan een techniek is het een manier om je te aandacht te trainen en te leren heel zuiver onderscheid te maken tussen jouw verhaal en het verhaal van de ander. De beperking van de vragen is soms onverdraaglijk: al die dingen die je zou willen vragen en zeggen maar die je niet kwijt kunt in die twaalf vragen, moet je inslikken. Daarnaast dwingt Clean Language je om heel goed naar de ander te luisteren, zodat je de letterlijke woorden en gebaren van de ander kunt herhalen. Het is dus best hard werken om een clean gesprek te voeren.

Verrassingen

Maar als het lukt, dan heb je ook wat. Als leerlingen echt aan de praat raken, krijg je verrassende antwoorden. Want hoewel leerlingen oppervlakkig gezien misschien veel van elkaar weg hebben, heeft elk van hen een eigen binnenwereld. Een binnenwereld die je niet kent en die vol verrassingen zit. Zoals die leerling die het belangrijk vindt om veel geld te verdienen en als kwaliteit 'doorzetter' noemt. Met slechts drie 'clean questions' ('En wat voor doorzetter is dat?', 'Is er nog iets ....' en 'Waar zou ..... vandaan kunnen komen?') ontdekken we dat hij zijn ouders een stille belofte heeft gedaan om het ver te schoppen, zodat zij eerder kunnen stoppen met hun zware werk.

De bedoeling

Is het dan de bedoeling dat docenten volledig 'clean' loopbaangesprekken voeren met leerlingen? Nee, dat is niet waar ik naar streef. Dat zou onrecht doen aan de bestaande methoden voor loopbaanreflectie en daarnaast zou waardevolle inbreng van de docent onbenut blijven. Wat ik wel bepleit is dat docenten 'clean questions' gebruiken tijdens loopbaangesprekken om door te vragen. Want het is niet voldoende dat je je bewust bent van je eigen aannames tijdens het stellen van vragen. Het is ongelofelijk moeilijk om echt met je aandacht volledig bij de ander zijn. Voor je het weet ben je met je gedachten weer bij je eigen ervaringen, opvattingen, oordelen en ideeën. Je moet jezelf steeds blijven trainen in het richten van je aandacht op het verhaal van de ander, en dat doe je door 'clean questions' te stellen. Een goed getrainde gesprekspartner weet het juiste moment en de juiste manier te vinden om te switchen tussen het verhaal van de leerling en zijn eigen inbreng.

Bereidheid om te leren

Ik kom nog even terug op mijn eerdere vraag of docenten die geen natuurtalent zijn kunnen leren om de leerlingen te laten reflecteren. Ik denk dat dat kan, mits ze het zelf willen leren en niet naar de training komen omdat ze gestuurd zijn door hun directie. Neem bijvoorbeeld de docent van het begin van deze blog: zij had zich vrijwillig aangemeld voor een training ondanks haar jarenlange ervaring met gespreksvoering. Bewonderenswaardig, deze bereidheid om te blijven leren. Haar zou ik willen aanmoedigen om een stapje verder te gaan dan 'openstaan voor verrassingen' en juist bij elke leerling actief op zoek te gaan naar verrassingen en onverwachte antwoorden. Dat kan soms al met een paar oprecht gestelde 'clean questions'.

Als uitsmijter heb ik nog een tip voor iedereen die goede gesprekken wil voeren: hou deze quote (uit het Japans, maar in Engelse vertaling) in je achterhoofd '*If you understand everything, you must be misinformed*'.

Annette Diender werkt als zelfstandige met scholen, gemeenten en andere organisaties aan de thema's samenwerking met ouders, loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB) en communicatieve vaardigheden, bij voorkeur in combinatie met elkaar.

